

Jordan, Philip D.

A TÖRTÉNÉSZ ÉS A BIBLIOGRÁFIAI ELJÁRÁSOK MAI PROBLÉMÁI

Komoly tudósok néha vonakodva, de mégis elismerik, hogy a történelemtudományban alkalmazott hagyományos kutatási módszerek régimódiak és elavultak. A történészek viszont nagy általánosságban sajnos kevés érdeklődést mutatnak olyan eljárások és gépek iránt, amelyek bibliográfiai feladatok megoldását egyszerű - sithetnék és könnyithetnék.

A történész bár úgy látszik nem mutat elég érdeklődést az új iránt, mégis néha őszinte ahhoz, hogy bevallja; azok a 19. századbeli módszerek, amelyekhez ragaszkodik, még a lóvasut korszakából származnak, ugyanakkor időtrablóak, hatásokuk csekély és messze elmaradnak korszerű eljárások mögött, amelyeket a természettudományok, a kémia, a fizika, sőt egyes társadalomtudományok terén is, mint például a szociológia és a statisztika, már alkalmaznak. A modern szellemű kutató történész kénytelen elismerni, hogy nélküli más tudományágakban már alkalmazott gépeknek egy egész sorát, ennek pedig munkája és eredményei látják kárát.

Hiba van ezenfelül a könyvtárakban is. Ugy mondják, hogy ezekre az intézményekre koloncként nehezedik a feldolgozásra váró anyag; raktári férőhelyük alig van és nem rendelkeznek korszerű bibliográfiai ismeretekkel felvértezett személyzettel. Nemrégiben állapította meg egy szerző, hogy maga a Library of Congress is szemmel láthatóan kaotikus állapotban van.^{1/} Nagyon valószínű, hogy a magánfőiskolák és az állami egyetemek könyvtárai nehézségekkel küzdenek, ha a rendelkezésükre bocsájtott anyagi eszközökkel kell állományukat növelniük, személyzetüket bővíteniük és tájékoztató és bibliográfiai szolgáltatásaikat kiterjeszteniük.

A könyvtári problémák a történész problémái is, mivel a történész nem élhet a könyvtár nélkül, a könyvtárosok segítségével. A kutató történész, aki rá van utalva a könyvtárra, kudarcra van ítélve, mert napról napra nehezebbé válik az állandóan szaporodó új kiadványok áttekintése. Ezenfelül tapasztalja azt is, hogy a társadalomtudományok vesztett csatát vívnak, még pedig nem csupán az egyetemeken belül, hanem az egész társadalmat tekintve is. A könyv csak könyv, a ra-

^{1/} TODD, A. L.: Has the Library of Congress been sholvod? = Saturday Review, 1959. ápr. 11.

kéta jelentősége viszont szinte végtelen. A múltnak vége, csak a jövő számít.

As ilyen magatartás könnyen katasztrófát hozhat kultúránkra és életformánkra. A történelem - sokkal inkább, mint bármely más tudományág - az ember múltjának teljességével és jelentőségével foglalkozik, azzal a múlttal, amelyik már jóval a betű megjelenése előtti félhomályban kezdődött és foglalkozik az emberi nem valamennyi sokrétű tapasztalatával. Ez a jelentős múlt, amely a történelem előtti időktől napjainkig tart, a századok során lenyűgöző tömegű írott és nyomtatott feljegyzést hozott fokozatosan létre, amelyeket meg kell őrizni és fel kell tárni. Ez kötelességünk, ha azt akarjuk, hogy az ember megértse önmagát és azt a társadalmat, amelyikben él.

Cliónak, a történelem istennőjének tanítványai már nem korlátozzák kutatásaikat a politikára. Ma már nincs olyan valakire való történész, aki a történelmet az elmúlt idők politikai viszonyainak tanulmányozására korlátozná. Clío most szélesre tárta karjait, hogy magához ölelje az emberi élmények egészét. Nem hunyt szemet a művészetek, a tudomány vagy a vallás felett. Közgazdaság, egészségügy, irodalom és még ezenkívül sok minden a történész malmában megőrlendő termények közé tartozik. Mint ahogy SHERA professzor írja, "Hilyen biztosra mentek a görög történészek!"

KINGSLEY professzor tanulmánya világosan kimutatja, hogy a mai kutató történész nincs abban az irigyléreméltó helyzetben, mint amilyenben HERODOTOS, vagy mitylonei HELLANIKOS, vagy akár TUKYDIDES vagy CRATIPPUS volt. KINGSLEY pld. rámutat arra, hogy 1903-ban a Writings on American History által feldolgozott folyóiratok száma 275 volt; 1952-ben ez 793-ra növekedett. Ez azonban még nem minden. Tucatjával vannak még ezen kívül más folyóiratok is, amelyeket a történész felhasználhat, sok ezerre tehető a gyűjteményes művek, kutatási jelentések, valamint állami és egyéb közületi kiadványok száma. Itt vannak a kereskedelmi vállalatok, szövetkezetek, bankok, egyházi intézmények évi jelentései is. Mindezek részét képezik annak a bibliográfiai termésnek, amelyet a történésznek kell betakarítania. Elvárják tőle, hogy mindezt elvégezze, sőt még ennél is többet. Mindehhez azonban alig kap valami támogatást. Oly évi költségvetéssel kell e feladatokat megoldania, amely valószínűleg nem teszi ki egyetlen természettudományi tanszék egy havi költségvetését sem.

Sajnálatos módon a történész, a nép örökségének sáfárja, nem tudja oly könnyen elraktározni a történelmi adatokat, mint amilyen könnyedséggel a földműves betakarítja a takarmányt. Legalábbis a múlt századok avult technikájával képtelen erre. A történésznek a jelenkori gépi segédeszközökre éppúgy szüksége van, mint ahogy a mezőgazdaság is ma már bonyolult és drága gépeket használ.

Szabadjon ezt egy kissé bővebben megindokolni. A történelemszakos egyetemi hallgató bibliográfiai ismeretek terén ma nagyjából ugyanolyan kiképzésben részesül, mint elődje évekkel ezelőtt, amikor a bibliográfiai oktatás az Egyesült Államok egyetemlein megkezdődött. A hallgatót tehát ma megismertetik könyvjegyzékekkel, könyvek és folyóiratok utmutatóival, jelentős forrásgyűjteményekkel, mint az American State Papers. Megtanítják arra, hogy a mutatókra támaszkodjon, ha meg akarja tudni, mi áll a könyvekben. A találmányra való keresésnek ez a 19. századbéli módszere még a legjobb kutatót is könnyen félrevezetheti. Valóban foglyul is ejtheti őt, akárcsak Kalypso Odyszeuszt.

Annak ellenére, hogy egy könyv értékét meg lehet itélni mutatóiból, igen kevés hallgató vagy akár hivatásos történész van, aki ezt felismerte. Az igazság

az, hogy igen kevés gyűjteményes műnek vannak teljes, befejezett mutatói, de természetesen vannak olyanok is, amelyeket semmilyen mutatóval nem látták el. Elkeserítő dolog, ha egy könyvkiadó hajlandó kiadni egy közel 400 oldalra terjedő komoly művet, de ragaszkodik ahhoz, hogy a mutató 15 oldalnál rövidebb legyen. A mutatószerkesztés nagy szakértelmet kívánó különleges munka. Nem mindenki tud jó mutatót készíteni, annak ellenére, hogy majdnem mindenki azt hiszi magáról, hogy alkalmas erre. Összefoglalva, lehetséges, hogy a mutató nem tárja fel megbízhatóan a könyv tartalmát, a meg nem felelő mutató félrevezeti a kutatót. Sajnálatos körülmény, hogy tájékoztató szolgálatot ellátó jó néhány könyvtáros máig sem tanulta meg ezt a leckét. Mennél érettebb a kutató, annál kevésbé bizik a mutatókban.

Sok tudóban nem csak az a meggyőződés érlelődik meg, hogy "ha valami nem szerepel a mutatóban, nincs is a könyvben", hanem idegesítő kellemtelenségnek tartják a bibliográfiai ismereteket és a bibliográfiai kutatást, amelyet csak akkor kell elviselni, ha mindenképpen szükség van valamilyen tájékoztatásra. Véleményem szerint a kutató csak akkor nevezhető szakképzett történésznek, ha egyben szakképzett bibliográfus is. Nem elég az egyetemi hallgatót felvilágosítani arról, hogy létezik a Poole's Index vagy a Harvard Guide to American History, vagy megkövetelni tőle, hogy állítson össze jegyzéket történelmi folyóiratokról, vagy esetleg hogy készítsen egy adott témához bibliográfiát. Ha azt kívénjuk, hogy választott tárgyának szakértőjévé váljon, ismernie kell a bibliográfia történetét és a jelenkori bibliográfiai módszereket.

Nem tartom indokolatlannak elvárni a fiatal tudóstól, hogy elolvassa Justin WINSOR leírásait a könyvtárak Americanairól és ismerje a Narrative and Critical History of America c. művének első kötetében felsorolt bibliográfiákat, vagy hogy ismerje Obadiah RICH, Thomas ASPINWALL és Hermann E. LUDEWIG kiegészítő tevékenységét. Ismernie kell ezenkívül a korai bibliográfia határköveit: Joseph SABIN Bibliotheca Americana-ját, Charles EVANS American Bibliography-ját, Boucher de la RICHARDERIE Bibliothèque Universelle des Voyage-át, és talán M. Ternaux COMPANS Bibliothèque Americaine-ját, valamint G.B. FARIBAUT Catalogue D'ouvrages sur L'histoire de L'Amérique-jét. Vannak más ilyen művek is természetesen, de a felsoroltak elég jó példaként szolgálnak.

Nem elegendő azonban a bibliográfia megszokott utjait taposni. Ha a mai hallgató, aki holnap kutató történésszé válik, érvényesülni akar, sokkal tapasztaltabb és nagyobb tudásanyaggal rendelkező bibliográfussá kell válnia, mint sok történeti tanszék mai hallgatója. Nem csak a bibliográfia multját kell ismernie, de fel kell ismernie annak jövőjét is. Nem csak a tradicionális bibliográfiai eszközöket kell mai szintre fejleszteni, nehogy elavuljanak, mint pl. a Writings on American History esetében. Ismernie kell a James W. PERRY és John L. MELTON tanulmányában/2/ ismertetett korszerű gépeket, mint amilyeneket és tisztában kell lennie a gépek képességeivel és korlátaival. Ez azt jelenti, hogy mind a hallgatónak, mind a gyakorló történésznek legalábbis tudnia kell, hogy mit jelent "a dokumentációs gépek és rendszerek tervezésének alapelvei különös tekintettel a történeti irodalom mutatóinak készítésére és elemzésére." Bizonyára senki sem tagadja, hogy a történeti bibliográfia egyetemi előadójának, ezekkel az alapelvekkel tisztában

2/ PERRY, J. W. - MELTON, J. L.: Principles of machine and system design with special reference to the indexing of historical literature. - American Documentation, 10, vol. 1959, 4. no. 278-285, p.

kell lennie. Még a legkonzervatívabb történész professzor sem bizná már magát a daguerrotypióra, ha másolatokat akar készíteni dokumentumokról; mégis élvezettel ismertet egy éppolyan elavult technikát, ha a bibliográfiáról tart előadást.

Nem hiszem azonban, hogy a történészek valóban régimódiak és mindenbe beletrődők kívánnak lenni, bár cselekedeteik gyakran erre vallanak. Lehet, hogy néhányuk titkos alsóbbrendűségi érzésekkel küszködik, ennek következtében félénknek mutatkoznak. A társadalom ma kétségtelenül nem részesíti olyan tiszteletben a társadalomtudományokat, mint a természettudományokat. A fehér köpenyes tudóst, aki fehér egereket tart ketrecben munkahelyén, majdnem mindenütt hasznosabbnak tartják a társadalom számára. Ugy vélik, hogy nagyobb mértékben járul hozzá a társadalom "fejlődéséhez", mint az a kutató, akinek kezelője bepiszkolódott a könyvtárak porától és aki munkahelyén nem tart semmilyen izgalmas dolgot könyvken kívül. A történész mindenütt azt látja, hogy a tekintély és megbecsülés és ezzel együtt a költségvetési összegek és fizetések állandóan fokozódó mértékben ömlenek a szívsebészettel, állattenyésztéssel, műszaki tudományokkal vagy atomfizikával foglalkozó kartársai felé. Egy természettudományi tanszék nagy összeget kap új berendezések beszerzésére, de egy történelmi tanszék nehézségekkel küzd már akkor is, ha csupán a status quo-t szeretné fenntartani. A természettudósok nemzeti szövetségei sokkal gazdagabbak, mint a történettudományi társaságok.

A történész mindig olyan légkörben nőtt fel, ahol fogukhoz verték a garast. Biztos vagyok benne, hogy ez a kicsinyes szemlélet nem csak abban akadályozta meg őt, hogy a tudomány fejlődéséhez a lehető legnagyobb mértékben járuljon hozzá, hanem látókörét is szűkítette és ébrentartotta benne azt a gondolatot, hogy mindég megelégedjék csupán másodsorban szóba jövő legjobb megoldásokkal: a körülményekhez képest legjobb fizetéssel, a körülményekhez képest legjobb kutatási eszközökkel, a körülményekhez képest legjobb dolgozószobákkal és a körülményekhez képest legjobb költségvetéssel. Ez a helyzet eredményezte talán azt is, hogy történelmi kutatásokkal foglalkozik több, csupán a "körülményekhez képest" legjobb ember. Mindezek a tényezők közvetlenül befolyásolják a jelen összefüggésben tárgyalt új módszerek bevezetését a történettudományi kutatásokba.

Biztos vagyok benne, hogy arra a javaslatra, mely szerint a történészek használják a SHERA professzor és Dr. PERRY által leírt gépeket, sokan úgy fognak közvetlenül reagálni, hogy azok túl sokba kerülnek. Mindig ez a szokványos válasz. Eszembe jut például egy John Franklin JAMESON által 1906-ban leírt bekezdés; ezt akkor vetett papírra, amikor megkísérelt tétő alá hozni egy bibliográfiát az amerikai történelemről szóló évi irodalomról. "Ennek előkészítése", írja JAMESON. "e tanszék munkájának szerves része és azt Washingtonban lehet a legmegfelelőbben megvalósítani. Nem látok reményt arra, hogy bármely más intézmény erre vállalkoznék. Hogy a Library of Congress nem fogja kiadni, azt PUTNAM /3/ írásban közölte velem. Az American Historical Association-nek /4/ nincs pénze. Mint üzleti vállalkozás nem számíthat sikerre." /5/

Pénzügyi szempontból a történettudomány nem áll sokkal jobban, mint 1906-ban. De ezen lehetne változtatni.

Ha az Egyesült Államok történészei valóban meg akarnák találni a szükséges

3/ A Library of Congress akkori igazgatója

4/ Amerikai Történelmi Társaság

5/ DONNAN, E. - STOCK, L.F. szerk.: An historians world. Selection from the correspondence of John Franklin JAMESON, 95. / Philadelphia, The American Philosophical Society, 1956. / of

anyagi alapot és komolyan óhajtanák módszereik és technikájuk korszerűsítését, maguk is javíthatnának a helyzeten.

Azt javaslom, hogy e jelentősebb történeti társaságok derítsék fel egy hozsuzulejratu állami támogatás lehetőségét kiérlelt tervek megvalósítására, publikációs tevékenységük kiszélesítésére, ösztöndijkereteik - különösképpen az egyetemet végzettek ösztöndijainak - kiterjesztésére, gépi válogató berendezések beszerzésére, a gépek kezeléséhez szükséges személyzet kiképzésének támogatására, regionális irodalomkutató központok felállítására. Egy ilyen munkaprogramm költségei elenyészőek a többi állami kiadáshoz viszonyítva. Hiszek abban, hogy vannak kongresszusi tagok, akik az ilyen javaslatokat támogatnák.

Mindez megvalósítható lenne, ha a történészek kellő harciasságot mutatnának és küzdenének azért, amiben hisznek; ha a történészek bebizonyítanák, hogy az általános fejlődéshez mennyire fontos az ő hozzájárulásuk; ha a történészek felállnának és követelnék számbavételüket.

Egyet tudok: a holnap világának a képét ugyanolyan mértékben alakítják a társadalomtudományok, mint a természettudományok.

Eredeti cím: The historian and the contemporary problem of bibliographic techniques.

Megjelent: American Documentation, 1959, Oct, vol. 10, no. 4, 267-269. p.

OSZK ford. sz.: 2333